

Hizkuntza eta identitateari eutsi nahian

Jessica Chalampunte

Negozioen Kudeaketa Graduko ikaslea

Kitxuaren erreskatearen borroka

Ekuadorko kitxua Otavalo emakumea naiz, 24 urte ditut, Eibarren bizi naiz eta Negozioen Kudeaketa Gradua ikasten ari naiz Bilbon.

Txiki-txikitatik nire aitona-amonei eta gurasoei kitxua gure ama-hizkuntza entzun diet erabiltzen. Hizkuntza hori, shuar hizkuntzarekin batera, Ekuadorko kulturarteko erlazioko bi hizkuntza ofizialak dira. Ez dira hizkuntza bakarrak, herrialde osoan antzinako hamalau hizkuntza baitaude.

Tamalgarría da hizkuntza batek ahanztura, lotsa eta bazterketa jasan behar izatea gazteen aldetik duela urte gutxi arte. Baina dena ez da txarra: denboraren poderioz aldaketa handia gertatu da, eta dagoeneko guztiek dakite, gutxienez, hizkuntza hori existitzen dela.

Gaur egun, gure herrialdean, kitxua hizkuntza entzun daiteke irratian, telebistan, musikan, eta baita egunkarian irakurri ere.

Hizkuntza horren irakaskuntzara erabat dedikatu den Otavaloko irakasle gazte batek, zeina bere garaian hizkuntza horien hiztunek jasaten zuten tratatu txarrekin isilarazi baitzuten, hauxe baieztatzen du: gaur egun emakumeak direla hizkuntza hori ikasteko interes handiena erakusten dutenak, eta ez hain

zuzen ni bezalako emakume indigenak, beste nazionalitate batzuetako emakumeak baizik.

Duela urte batzuk guztiz debekatuta zegoen leku publikoetan kitxuaz hitz egitea, gizarte mestizoak gaizki ikusten baitzuen eta isekarako gaia izaten baitzen. Horrenbestez, guraso askok beren seme-alabei hizkuntza hori irakasteari utzi zioten, lotsa pasa ez zezaten. Izan ere, etxean kitxuaz hitz egiten entzutea zen hizkuntza hori ikasteko modu bakarra. Horren guztiaren ondorioak nabarmenak dira gaur egun: nire adineko gazte askok ez dakite kitxuaz hitz egiten, eta horietako gutxi batzuek bakarrik uler dezakete, baina hitz egin gabe.

Gaur egun kitxua erabiltzea indigenen errebindikazio modu bat da, gizartearen aurrean beren hizkuntzarekin eta bizi-moduarekin nabarmentzeko asmoz. Horregatik, duela pare bat urte, hizkuntza horren erreskateaz arduratutako hainbat pertsonak kitxua alfabetoaren batasuna lortzeko eta hizkuntzaren irakaskuntza errazteko lanari ekin zioten. Ordura arte zailtasun handiko kontua zen hori, kitxuaren aldaera desberdinak erabiltzen baitziren ipar mendialdeko, hegoaldeko eta Amazoniako komunitateetan.

Hizkuntzaren erreskaterako jarduera gisa, komunitateetako eskolatan kitxuaren irakaskuntza ezarri da eta zenbait lanpostutarako ezinbesteko lanabesa bilakatu da.

Euskara, hizkuntza ezezaguna

Zure lurraldetik ateratzen ez zaren arte ez dituzu hainbat gauza faltan botatzen, baina zuretzako ezezaguna den leku batean zaudenean, non kultura, bizimodua eta hizkuntza bera ere desberdinak diren, zaila da hasieratik eta lehenengoan egokitzea. Horixe gertatu zitzaidan niri ere: egun batean esnatu nintzen eta astebeteko epean ni eta nire anai-arrebak Espainiara gindoazela esan ziguten. Onartzen dut hasiera batean ez nekiela bizitzera etorri behar nuen lekua oso desberdina zela edozein latinok bidaiatu aurretik Espainia gisa ezagutzen duen horretatik; izan ere, Euskal Herrira etorri

nintzen, non kultura, hizkuntza eta tradizioak oso desberdinak diren Espainia hain ezagun horretakoekiko.

Egiatan, horrek guztiak garrantzi izpirik ez zeukan niretzat; baina, jakina, zure eguneroko bizitzan eragiten hasten denean, dena aldatzen da eta garrantzia hartzen hasten da.

2009ko iraila, nire lehen klase eguna, irakasle berriak, ikas-

kide berriak, esperientzia berriak... Ez nekien eskolan gau-

zak nola joango zitzaizkidan,

baina, jakina, lehen egunean

berandu iritsiz hasten bazara

suposa dezakezu ez direla oso

ongi joango, hori argi dago!

Gogoratzen naiz minutu ba-

tzuk berandu iritsi nintzela,

klasera sartu nintzela eta guz-

tiak, ordurako beren lekuetan

eserita, niri begira geratu zire-

la. Egoera deseroso horretan,

nire lekuan eseri nintzen, ira-

kasleak orri bat eman zidan, momentuz dena normal zihoan...

Ustekabea iritsi zen irakaslea jarraibideak ematen hasi zenean

eta erabiltzen zuen hizkuntza espainiera ez zela konturatu

nintzenean; ingelesa ere ez zen, hala balitz hitz solte batzuk

bederen ulertuko bainituen... Oso urduri, nire buruak gauza

bakarra pentsatzen zuen: zer arraio ari da esaten? Paperari

begiratu nion eta ulertzen ez nituen gauzak esaten zituela

ohartu nintzen, zer arraio da 'izena', 'lehen abizena', 'bigarren

abizena', pentsatzen nuen erabat galduta. Orduan nire ikaski-

dearen orriari begiratu nion, zer egin behar ote nuen ulertu

nahian. Ikaskidea konturatu zen guztiz galduta nengoela;

zerbait ulertzen ote nuen galdetu zidan, eta nire erantzuna

ezezko argi eta erabatekoa izan zen... Honelaxe galdetu nion:

«Ez dut ezer ulertzen, esan diezadakezu zein hizkuntzatan

hitz egiten ari den?». Begiratu ninduen, irribarre egin zuen

eta euskara ez nekien galdetu zidan. Hauxe izan zen nire

erantzuna: «euskara, zer da hori?».

Zuretzako ezezaguna
den leku batean
zaudenean, non kultura,
bizimodua eta hizkuntza
bera ere desberdinak
diren, zaila da
hasieratik eta
lehenengoan egokitzea

Ondoren, fitxa nire datuekin –izena, abizenak...– bete behar nuela esan zidan. Nik, lotsatuta eta triste, esaten zidan guztia egin nuen. Irakasleak esaten zuen ezertxo ere ulertzen ez nuela ikusten zuenez, irakasleari espainieraz hitz egiteko eska niezaion aholkatu zidan. Baina ni, jakina, ez nintzen ausartu, ez bainuen nahi gelakide guztiek ikus nintzaten. Nire orde berak altxatu zuen eskua eta irakasleari eskatu zion espainieraz hitz egin zezan, ezer ez nuela ulertzen eta. Irakasleak begiratu ninduen eta galdetu zidan ea lehenago zergatik ez nuen esan. Baina nik, zein hizkuntzatan hitz egiten ari zen ere ez nekiela, nola eskatuko nion halakorik? Horrelaxe izan nuen euskararen, euskaldunen berezko hizkuntzaren, existentziaren lehen berria. Eta jakin nuen Euskal Herrian bizi nintzela eta ez Espainian, nik hasieran pentsatzen nuen bezala.

Baina hori ez da guztia. Nire beldurra areagotu egin zen ikasgaiak euskaraz izango zirela eta, ezer ez nekienez, guztiak suspendituko nituela pentsatu nuenean. Baina albiste hau xe eman zidaten: ez nuela euskara ikasi beharrik, zuzenean batxilergora sartzea zegokidalako. Zortetik handiena izan nuen... momentu horretan, jakina.

Orduko hartan zorionekotzat hartu nuen hura gaur egun faltan botatzen dut eta guztiz beharrezkoa zait: hizkuntza hori ikasteak ate asko irekitzen dizkigu hemen bizi garenoi, bai ikasketetarako, bai lana lortzeko. Ez legoke gaizki, beraz, euskara ikastea. Baina zerbait hasieratik beharrezko eta aldi berean garrantzitsutzat jotzen ez baduzu, denboraren poderioz hori ikasteko interesa edukitzeari uzten diozu. Tira, inoiz ez da beranduegi ikasteko, eta egunen batean helduko diot beharbada.

Bizimodu hobe baten bila

Nolabait ere, hizkuntzak, nire herrialdean, klaseen arteko desberdintasuna islatu du, kitxuak klase ekonomiko baxuagotik baitatoz. Garai haietan pentsaezina zen indigenek artizautzatik kanpoko lanposturen bat betetzera irits zitezkeenik.

Bereziki kitxuei buruz ari bagara, zera esan dezaket, beren familiei bizitza hobea eskaintzeko ilusio eta ametsarekin pixkanaka beren burua gaindituz joan diren pertsonak direla. Horietako asko eta asko beste herrialde batzuetara emigrazten hasi ziren, Europara eta Espainiara bereziki, batez ere hizkuntzaren erraztasunarengatik.

Lehen aipatu dizuedan bezala, berria izatea eta zure ohiturekin alderatuta oso desberdinak direnekin topo egitea oso egoera zaila da, eta pixkanaka ohituz joatea da espero duzun gauza bakarra. Bizimodu berri horretara hobeto egokitzeko, herrialde horretako ohitura eta tradizioak onartu behar dituzu. Horregatik, hain zuzen ere, indigena askok beren hitz egiteko, espresatzeko eta janzteko modua ere aldatu dute. Denboraren poderioz, norberaren identitatea albo batera eta bigarren lerroan uzten da... Aldaketa horiek guztiek ekonomikoki hobetzeko premiari erantzuten diote.

Nire ama da aldaketa horien adibide. Adineko pertsonak beren egunerokoan beti daramate tradizionalki *anako* deitzen dioguna. Ziur naiz emigratu ez balu sekula ez litzatekeela jantziko gaur egun janzten den bezala: eskuz brodatutako alkandoraren ordezkandian erositako kamiseta tipikoa janzten du, *anako*-aren ordezkandian galtzak, alpargaten ordezkandian zapatillak... Jantzkerak aldatzera bultzatu duten arrazoietakoa bat lana da; izan ere, bere nagusiek esan zioten erosotasunaren izenean hobe zuela egin behar zituen lanetarako modu horretara janztea. Horrenbestez, arrazoi nagusia lana galtzeko beldurra izan zen, nire amak iradokizun hori agindu gisa ulertu baitzuen, eta horregatik onartu zuen modu berri horretan janzten hastea.

Berarekin gai horri buruz hizketan, jantzkerak berri horretara egokitzea oso zaila egin zitzaioala aitortu zidan, biluziki sentitzen zela, baina azkenean ohitu zela. Horrez gain, nire amak esan zidan hemen horrela jantzi zitekeela, baina Ekuadorren kalera irteteko errotuta ere ez zela horrela jantziko. Hortik ondorioztatu nuen nire amak, hemen bizimodu oso desberdina eraman arren, ez duela bere jatorria ahazten, eta

bere seme-alabentzako bizitza hobea bilatzeko bere herrialdetik atera zen emakume kitxua bera izaten jarraitzen duela.

Gazteen artean, egoera desberdina da. Nire garaikideak ez ginen hazi egunero gure arropa tipikoak jantziz; aitzitik, hemengo edozein neska bezalaxe janzten ginen: galtzak, blusak eta zapatillak. Nire eta nire anai-arreben kasuan, inoiz ez genuen jakin erosketak egitera joatea zer zen, gustatzen zaizun hori begiratu eta eramatea; nire aitak eta osaba-izebek beti bidaltzen ziguten arropa, eta ez zen beharrezkoa dendetara joatea. Hemen hasi ginen gauza berriak esperimentatzen.

Bidaiatzeak ez dakar herrialdez aldatzea soilik, bizimoduz aldatzea ere inplikatzeko du, ohitura eta tradizioak aldatzea,

Bidaiatzeak ez dakar herrialdez aldatzea soilik, bizimoduz aldatzea ere inplikatzeko du, ohitura eta tradizioak aldatzea, ama hizkuntza aldatzea hizkuntza menperatzailea ikasi eta integratu ahal izateko

ama hizkuntza aldatzea hizkuntza menperatzailea ikasi eta integratu ahal izateko, beste gauza askoren artean. Behin zure herrialdetik urrun zaudela, hutsetik hasi zaren tokiko hainbat pentsamolde zureganatzen hasten zara; nire amak beti esaten dit berak bidaiatu izan ez balu nik eta nire anai-arrebek agian ez genukeela eskola amaituko eta ni 20 edo 22 urterekin haurdun egongo nintzela. Ez da inola

ere erokeria, Latinoamerikan oso arrunta baita adin horrekin guraso izatea. Nik, aldiz, zortzi urte daramatzat Euskal Herrian zera ikusiz: jendea, familia bat osatu aurretik, bizitza gozatzen saiatzen dela; eta benetan bikain irizten diot, Latinoamerikan ez baita norbere bizitza egiteko denbora hori hartzen beste pertsona baten bizitza zaintzen hasi aurretik.

Nire pentsamoldea, gaur egun, Ekuadorko gazte askorenaren oso bestelakoa da. Gure bizitzan zein helburu genituen komentatzen nuen lagun batekin: berak esaten zidan 26 urterekin aita izan nahi zuela, eta niri erokeria hutsa iruditzen

zitzaidan. Nik, aitzitik, amatasuna 30 edo 32 urterekin planteatuko nukeela entzun zidanean, honelaxe erantzun zidan: «zer izan nahi duzu, ama edo amona?».

Nire ustez, leku desberdin batean egoteak aldatu egiten zaitu alderdi askotan. Eta aldatzea ez dago gaizki, baina beti ere norberaren jatorria eta sustraiak ahaztu gabe, eta norberaren altxor nagusiak, hizkuntza eta kultura, alde batera utzi gabe. 🌱

[Erredakzioan euskaratua]